

**ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ
ΒΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ**

για μελετητική περιήγηση στα βαλκάνια

γιώργου κουτούπη

θεσσαλονίκη δύο χιλιάδες τέσσερα-επτά

εκδόσεις ζήτη

πρόλογος

Το ανά χείρας πόνημα είναι μια μελετητική περιήγηση. Ας πούμε ότι ο περιπλανώμενος, με κάποιο πρόσχημα και σ' έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο σήμερα, προσπαθεί ταυτόχρονα να σκεφτεί κάπως πιο θεωρητικά τα ερεθίσματα και τις εντυπώσεις του. Η μελέτη μου, πιο συγκεκριμένα, με αφορμή την περιήγησή μου στα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια, είναι μια *δοκιμή*: επιχειρεί ν' αγγίξει τα οικοδομικά κι αρχιτεκτονικά πράγματα από μια, μάλλον, ασυνήθιστη πλευρά τους. Η «καταστροφή» (τους) είναι το θέμα που θα μ' απασχολήσει.

Η φθορά γενικότερα και τ' «ατυχήματα», που θα μπορούσαν ν' αφορούν την οικοδομική και την αρχιτεκτονική, αποτελούν μια δυσκολία για τον στρωτό δημιουργικό λόγο, την ευκαία κατασκευαστική πράξη, την αυτονόητη αισθητική πρόθεση. Ωστόσο, οι δυνάμεις βίας είναι υπαρκτές και η λειτουργία τους –περισσότερο ή λιγότερο άδηλη– ασίγαστη πώς υπεισέρχονται, πού ανιχνεύονται, ποιος είναι ο ρόλος τους και, πριν απ' όλα, αν είναι δυνατόν να τεθούν στη συζήτηση που αφορά τον σχεδιασμό και την παραγωγή του (αρχιτεκτονικού) έργου, είναι η οδηγητική απορία της δοκιμής μου.

Στο οικοδομικό (δηλαδή, θεμελιώδες) ερώτημα «τι κομίζει αυτή η εργασία», θ' απαντούσα για αρχή πως κομίζει ό,τι κι ένα σύμπτωμα – ένα σύμπτωμα της εποχής της (μας), που ίσως δώσει κάποιες ιδέες στην αγωνία κατανόησης κι ερμηνείας της.

Το περιηγητικό υλικό εκδιπλώνεται στις ...αριστερές σελίδες του κειμένου, απέναντί τους αναπτύσσεται η θεωρητική επεξεργασία. Έτσι, οι δύο πλευρές του βιβλίου θα μπορούσαν να διαβαστούν ξεχωριστά η μία από την άλλη, χωρίς ν' αποκλείεται και η παράλληλη ανάγνωσή τους – που, ενδεχομένως, θα προκαλούσε μια συνήχηση του εμπειρικού/βιωματικού στοιχείου μ' αυτό του αφηρημένου και στοχαστικού. Αφού, σε κάποια σημεία, η τήρηση αυτού του αφηγηματικού τρόπου δεν ήταν δυνατή ούτε και για μένα...

Ο χρόνος της περιπλάνησής μου εν πολλοίς συνέπεσε με την εμπλοκή μου στη διδασκαλία των μαθημάτων της «Οικοδομικής», της «Αρχιτεκτονικής Τεχνολογίας» και της «Δομικής Φυσικής» στα Τμήματα Αρχιτεκτόνων του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης και του Πανεπιστήμιου Θεσσαλίας (για συντομότερο διάστημα). Οπότε θα πρέπει ν' αναγνωρίσω, από εδώ, αυτά που οφείλω για την εργασία μου στα δύο Τμήματα και τις αντίστοιχες διδακτικές τους ομάδες. Το αποτέλεσμά της, εννοείται, βαρύνει αποκλειστικά τον γράφοντα.

Ευχαριστώ για τις συμβουλές, την υποστήριξη και την ενθάρρυνσή τους τις κυρίες Βάνα Τεντοκάλη, Μιμή Χατζησάββα και Πένυ Σεφεριάδου, ιδιαίτερα τη Φανή Βαβύλη κι οπωσδήποτε την κυρία Πελαγία Ζήτη. Τέλος, να μνημονεύσω για τη συντροφιά τους τον Τηλέμαχο, τον Μιχάλη, τη Νίκη, τον Άγγελο, τη Μαριάννα, τον Παναγιώτη, τον Γιώργο τον νεότερο, και, βέβαια, τον Άκη.

περιεχόμενα

(story)	1	στοιχεία αυτογνωσίας
lepa sela lepo gore	3	ιδανικά ερείπια
μεθοδολογία	5	κατάστροψη
«εκρηκτικά»	6	
φωνές και παραθέματα	7	παραθέματα και φωνές
περιστεριώνες	8	το πρίσμα της καταστροφής
συνοριακό εργοτάξιο	9	
welcome to sarajevo	10	πόλεμος και αισθητική
συνεργείο τεκμηρίωσης	11	
μια αταίριαστη φυσιογνωμία	12	τα οικοδομικά πρότυπα (και η καταστροφή τους)

α. το «οικοδομικό» πρότυπο

αισθητική της βίας του «οικοδομικού» προτύπου

ποτέ δεν είναι πολύ αργά για μια αρχιτεκτονική	15	το οικοδομικό αξίωμα
	16	το αίνιγμα της οικοδομικής
	17	οικοδομική και γλώσσα
ακατανόμαστα μπάνια (I)	18	το κτίσιμο της οικοδομικής <i>καταστροφή του «οικοδομικού» προτύπου</i>
	20	ερειπωμένο εργοτάξιο
noir μπανιέρα-τάφος	21	
ευρήματα (I)	23	πυροβολημένος τοίχος
εκφάνσεις (της) φθοράς	24	

β. το «κατασκευαστικό/δομικό» πρότυπο

αισθητική της βίας του «δομικού» προτύπου

τραγική σκηνή	26	υλικό και πνεύμα εποχής
ακατανόμαστα μπάνια (II)	28	φύση του υλικού
	29	κατασκευαστικές αρχές
	30	τρόπος (οικο)δόμησης
αισθητική του μπετόν-αρμέ στον πόλεμο	31	φέρων φερόμενο
άσκεπα μπάνια (I)	32	τεχνητός μονόλιθος: bunker
βομβαρδισμός σε κλίμακα ένα προς ένα	34	τεχνητός μονόλιθος: κατασκευή «ελαφρά και δρώσα»
διαφάνεια ή υφή;	36	επίχρισμα
«κόψιμο» του χρώματος	38	χρώμα
χρήση του χρώματος	39	επένδυση

ακατανόμαστα μπάνια (III)	40	το «τυφλό» κτίριο
	42	αισθητική του φωτός
		<i>καταστροφή του «δομικού» προτύπου</i>
λουτρά Ilidža	45	υλική ενότητα της κατασκευής
	46	αισθητική του αφόρτιστου τοιχώματος
συνεργείο τεκμηρίωσης (II)	47	διαφάνεια + έκρηξη
αστική ανάλυση μιας πολιορκίας	48	
ευρήματα (II)	50	
υπόγεια καταφύγια	51	

γ. το «τεχνολογικό» πρότυπο

άσκεπα μπάνια (II)	53	τεχνική και διαχείριση
σύμβολα	55	αρχιτεκτονική σε «πραγματικό» χρόνο
	56	πριν-μετά
ένα αδιόρατο εργοτάξιο	57	
	58	πρόπλασμα
oslobodjenje	59	
διαχειριστικό εργοτάξιο	60	καθαρός πόλεμος, καθαρός σχεδιασμός
δυσνητικό εργοτάξιο	62	αλγοριθμικό εργοτάξιο
	64	<i>(coda:)</i> φθορά
		αξία του ερειπίου
πιάτα και μπουγάδες	66	ερειπιότητα, ερειποσύνη
παράγκες	67	παραγκότητα, παραγκοσύνη
συνεργείο τεκμηρίωσης (III)	68	νέα ερειπιότητα, νέα παραγκότητα
ένα πολύ συνηθισμένο θέμα	70	ασυμμετρία

επίλογος

βιβλιογραφία

(story) Γί αυτήν τη μελετητική μου περιήγηση υπάρχει μια παρακαταθήκη κι ένα πρόσχημα.

Η παρακαταθήκη

Τα «Στοιχεία Αυτογνωσίας» του Άρη Κωνσταντινίδη, που τα εκδίδει στην Αθήνα το 1975, και φέρουν τον υπότιτλο «για μια αληθινή αρχιτεκτονική». Με εργαλεία τη φωτογραφική μηχανή, το σκίτσο και τα αναγνώσματά του, ο αρχιτέκτονας αποτυπώνει ένα εγχείρημα περιήγησης, περιπλάνησης, αναζήτησης, στο φυσικό και κτισμένο περιβάλλον. Βιβλίο διανοητικός οδηγός, για μένα, πηγή διαρκούς αναφοράς και ταυτόχρονα αφητηρία στοχασμού. Πιο ήταν, όμως, το χωροχρονικό πλαίσιο εκείνου του εγχειρήματος;

Τι συνέβαινε στο ελληνικό τοπίο;

Είχε ήδη αρχίσει η «εποχή της αντιπαροχής»: με μοχλό το οικονομικο-κατασκευαστικό σύμπλεγμα, εγκαινιάσθηκε η πιο μεγάλη επιχείρηση καταστροφής των πόλεων, μια κυριολεκτική και συλλογική *εκκαθάριση* του ιστορικού και πολιτισμικού τοπίου. (Επιχείρηση, που στις επόμενες δεκαετίες επεκτάθηκε και στο υπόλοιπο, μη-αστικό και φυσικό, περιβάλλον.)

Τι συνέβαινε και στην ευρύτερη αρχιτεκτονική σκέψη;

Η μοντερνιστική επανάσταση, προσπαθώντας να ξεπεράσει το μούδιασμα του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, είχε αφηθεί να παρασυρθεί από την μεταπολεμική κατασκευαστική αισιοδοξία – σοσιαλιστική και καπιταλιστική. Τυφλωμένη κι απ' το θερμοπυρηνικό θαύμα, αδιαφόρησε για τη δυναμική των παραμελημένων πτυχών και των αντιφάσεων της. (Αυτή είναι η ψυχοπολεμική αρχιτεκτονική κληρονομιά του εικοστού αιώνα.)

βαλκανική ομίχλη

Ας αρχίσω από ένα βράδυ στη Θεσσαλονίκη με ομίχλη τόσο πηχτή, που ο Θερμαιϊκός ήταν πιο μακριά κι απ' τον Δούναβη. Περιπλανήθηκα στην κλεισούρα της οδού Γιαννιτσών' στα διάκενά της διακρίνονταν απλωμένες μπουγάδες και ταλαιπωρημένα Lada. Άσπρα στίγματα μέσα στο άσπρο

της ομίχλης. Γιατί δεν χιόνιζε κι από πάνω;

Μου ήταν φανερό ότι επιθυμούσα να ταξιδέψω, εκτός του ορίζοντα της πόλης μου, στο βάθος αυτής της ομίχλης, στο βάθος μιας ηθελημένης τυφλότητας μακριά από την πλησμονή των εκπομπών του σύγχρονου ελληνικού κατασκευο-

μητσιακού τοπίου. Κάτι έχει αλλάξει τον τελευταίο καιρό γύρω μας' λες κι άλλαξε ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε το έδαφος, τον αέρα, το νερό της περιοχής. Ο ίδιος ο χρόνος και η ιστορική αφήγηση της πόλης έλαβαν νέες κι απρόσμενες τροπές. Η κατάρρευση των εκατέρωθεν μπλοκ επέφερε και την εκατέρωθεν κατάρρευση των βεβαιιοτήτων.

Ποια θα 'ταν τα στοιχεία μιας σημερινής αυτογνωσίας;

Από τότε έχουν συμβεί πάρα πολλά. Μετά την κατάρρευση του διπολισμού των ιδεολογικο-στρατιωτικών μπλοκ, η «αυτογνωσία» συμπλέκεται περίεργα με την *ετερογνωσία* ή *αλλογνωσία*. Η αφανής πλευρά των πραγμάτων έρχεται ξάφνου σε πρώτο πλάνο, κίνηση που τη συνειδητοποιούμε ως κάποια χωρική και χρονική καμπύλωση. Που ίσως και να 'ναι αποκατάσταση ορισμένων προηγούμενων στρεβλώσεων.

Να 'παιρνα τη φωτογραφική μου μηχανή, κανένα σημειωματάριο, τα προσφιλή μου αναγνώσματα, και να 'ρχιζα να τριγυρνά στον χώρο; Και ποιος

Όλα άρχισαν με την πραγματική και συμβολική κατεδάφιση ενός ...τοίχου – στο Βερολίνο· μια κατεδάφιση που σήμανε το τέλος των ψυχροπολεμικών συνασπισμών. Η στιγμή της μνημειοποιήθηκε από τα ΜΜΕ, κομμάτια του τοίχου έγιναν σουβενίρ, τμήμα του τοίχου διατηρήθηκε ως μαρτυρία της ύπαρξής του στον πραγματικό χώρο. Πριν απομακρύνουμε στη συνείδησή μας τα προϊόντα της κατεδάφισης κι αφοσιωθούμε απερίσπαστα σε νέες οικοδομήσεις, ανεγέρσεις, αρχιτεκτονικές εξάρσεις, ίσως χρειάζεται μια ύστατη αυτοψία ανάμεσα στις πολλές, έστω μια τελευταία «αναμνηστική» φωτογράφιση, έχοντας την υπόνοια ότι δεν πρόκειται για απλή επιχείρηση αποκομιδής μπάζων της Ιστορίας.

Η ανακούφιση που μπορεί να προκάλεσε το τέλος του διπολισμού των κοινωνικο-πολιτικών συστημάτων και η λήξη του ψυχρού πολέμου, η υπόσχεση που μοιράζει η περίπου ταυτόχρονη «πληροφορική» επανάσταση, με τη διάδοση κι επικράτηση των μέσων μαζικής επικοινωνίας και γενικότερα των τεχνολογιών ηλεκτρονικής επεξεργασίας και ηλεκτρομαγνητικής μετάδοσης, πολύ γρήγορα –ανακούφιση και υπόσχεση– έδωσαν τη θέση τους στην αβεβαιότητα της μορφής του επόμενου πόλεμου και του επερχόμενου τεχνολογικού ατυχήματος. Το τέλος του βιομηχανικού κόσμου και η έλευση του βιο-ηλεκτρονικού κόσμου, μια κατάρρευση ή καταστροφή, από τη μία, και μια νέα τεχνολογική επανάσταση ή ανόρθωση, από την άλλη, συνιστούν το πλαίσιο των αλλαγών του καιρού μας.

Όσα συνέβησαν στον κόσμο, από το 1989 και μετά, δεν μεγέθυναν μόνον τις διαστάσεις του διαμοιρασμένου εδάφους και του αποκλεισμένου χώρου, αλλά ανέτρεψαν τη γεωπολιτική φορά ή τον προσανατολισμό τους, με απτές συνέπειες στη ζωή της πόλης, της κάθε πόλης, της κάθε περιοχής. Η ίδια η γεωπολιτική αλλαγή, που περιγράφεται με όρους οικοδομικούς («κατάρρευση» και «ανοικοδόμηση»), και η συζήτηση για τις επικείμενες ανακατατάξεις, που διεξάγεται με όρους αρχιτεκτονικούς («αρχιτεκτονική» της νέας τάξης των πραγμάτων, αρχιτεκτονική της νέας «μεσόσφαιρας», κλπ.), πώς θα άφηναν άθικτες την ίδια την αρχιτεκτονική και την παραδοσιακή θεμελίωση της παρουσίας της –την οικοδομική–, μέσα στον ορυμαγδό των συνόρων, των αντιλήψεων, των ροών, των τεχνολογιών;

Σαν να 'ρθε από μόνο του, αποφάσισα ν' αναζητήσω τα δικά μου «στοιχεία αυτογνωσίας». Να συμβάλω, όπως θα λέγονταν ακαδημαϊκά, –τηρουμένων των αναλογιών– στο εγχείρημα της συλλογικής μας αυτογνωσίας, από τη σκοπιά της μελέτης και πραγμάτευσης του κτισμένου περιβάλλοντος. Έμενε να οριστεί ο τόπος, ο χρόνος και ο τρόπος.

Ξαφνικά, η οδική απόσταση Θεσσαλονίκη-Σκόπια έγινε ίση με την απόσταση Θεσσαλονίκη-Λαμία.

Κατά τη διάρκεια των νατοϊκών βομβαρδισμών στη Σερβία και το Κόσοβο, και καθώς άρχισαν οι διελύσεις της ΚFOR, εισέπλευσαν στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης πλοία μεταφοράς στρατιωτικού υλικού και προσωπικού σε ποσότητα και, κυρίως, μέγεθος πρωτόφαντα. Αυτά τα φοβερά πλοία, ταυτόχρονα, (ανα)προσανατόλισαν το λιμάνι, κατά κάποιον τρόπο, προς βορρά. Μέχρι τότε, το λιμάνι σήμαινε κάποια άτονη κίνηση επιβατικών προς (νότιους κυρίως) τουριστικούς προορισμούς

στοιχεία αυτογνωσίας

και μια εμπορευματική κίνηση τόσο θολή και άνευρη, που δεν είχε προσανατολισμό.

Δύο από τα πάμπολλα παραδείγματα, που θα μπορούσε κανείς να φέρει, για να περιγράψει τη γεωπολιτική αλλαγή της φοράς, ή του προσανατολισμού, στον χώρο (ή του χώρου).

(story)

θα 'ταν αυτός ο χώρος; Από την άλλη, ο χώρος, με τη σειρά του, θα σου προσδιορίσει και το χώρο των εντυπώσεων και των ερεθισμών. Θα σου προσδιορίσει και κάποιον χρόνο. Σάμπως τα ταξίδια δεν ήταν πάντοτε αφορμές (όχι οι μόνες) για χωροχρονικές συνειδητοποιήσεις;

Στο προκείμενο τώρα, ο χώρος κι ο χρόνος της περιπλάνησής μου είναι τα μετα-ψυχροπολεμικά Βαλκάνια. Στα ταξίδια μου αυτά, ήρθα σ' επαφή με μορφές της ανθρωπογενούς καταστροφής κι, επιπλέον, την απαξίωση για excellence του αρχιτεκτονικού κελύφους από τον πόλεμο. Βέβαια, δεν πολέμησα, ούτε βρέθηκα σε κανένα πεδίο μάχης. Μόνο είδα κάποια τεκμήρια της καταστροφής, σ' ερείπια κάθε άλλο παρά ιδανικά. Επαρκής, νομίζω, λόγος έκπληξης για ν' αρχίσω να σκέφτομαι την αρχιτεκτονική και την οικοδομική μαζί με τις εναλλακτικές της καταστροφής. Άλλωστε η μετα-ψυχροπολεμική εποχή άρχισε με το πραγματικό και συμβολικό γκρέμισμα ενός τοίχου.

Όταν η καταστροφή εμφανίζεται τόσο ωμά, η ένταση των ερεθισμάτων μ' ωθεί, μ' εξωθεί, στα όρια των παραδοχών, των βεβαιοτήτων, της γνώσης. Υπό το κράτος αυτής της από-γνώσης, δεν έχω παρά να προσεγγίσω το οικοδομικό γεγονός, το αρχιτεκτονικό έργο, το κτισμένο περιβάλλον, μέσ' από το πρίσμα της καταστροφής: ένα είδος φασματοσκόπησης που θα κατέγραφε τις δυνάμεις βίας που ελλοχεύουν σ' αυτά, αλλά και τα συγκρατούν.

Σ' αυτήν την κίνηση συντρέχει και μια διαφορετική, εντός των συνόρων, πίεση, που προέρχεται από την επιχειρούμενη, θρυλούμενη, (ή επιτευχθείσα, σε μεγάλο βαθμό) τακτοποίηση του μετα-ψυχροπολεμικού, και του μετά την μεταπολίτευση, ελληνικού κοινωνικού τοπίου. Τακτοποίηση, που συνοδεύεται μ' ένα χαμηλόμα, τρόπον τινά, της έντασης της κοινωνικής δυναμικής, υπό τους τόνους ενός μηντιο-πολιτειακού λάιφ-στάιλ, που τροφοδοτείται, ανα-

κυκλώνεται και διαχέεται σ' ολόκληρο το περιβάλλον (κτισμένο και μη). Περιέργως, αυτό το φαινόμενο «χαμηλώμα έντασης» μπορεί να 'ναι εξίσου αχώνευτο ή δύσπεπτο, ένας αλλιώτικος παράγων από-γνώσης, που 'ναι δυνατόν μερικές φορές να πάρει τελείως μακάβρια τροπή: να συναντηθεί, δηλαδή, με τις εναλλακτικές της καταστροφής από τις ατραπούς της αφανούς (ή «εσωτερικής», ή «ένδον») κατάρρευσης μιας κοινωνικής κατασκευής.

Θερμά Νιγρίτας, 2004

Το πρόσχημα;

Οι λουτρικές μου περιηγήσεις. Λουτρά, μπάνια, μεταλλικά, ιαματικά, θερμά, κρύα, πηγές, νερά. Που βαθμιαία θα εξελίσσονταν σε μια απρόσμενη θεραπεία της «δομικής φυσικής» από τη σκοπιά της αρχιτεκτονικής. Παρένθεση: μόνη υποφερτή θεραπεία ενός όρου («δομική φυσική») κακόηχου, σε μένα, αλλά κι αρκούντως νοηματικά παραπλανητικού, που στο τέλος μπορεί να γίνει αφορμή για σκωπτικές μεταχειρίσεις συμπάθειας. Ίσως, έτσι, να 'ταν πιο εύκολο να μελετήσω την εικόνα της «φυσικής» κι, εν μέρει, της ανθρωπογενούς («δομικής») καταστροφής, πάνω σε παραμελημένες, κακοσυντηρημένες, παρηκμασμένες λουτρικές εγκαταστάσεις, που επισκέφτηκα.

(Αν πήγαινα σε τίποτα καθ' ημάς νεοπαγή «σπα», ίσως να μην μου ήταν το ίδιο εύκολο. Αν και έχω την υπόνοια, ότι η ικανότητα διάκρισης συνδυασμένη με μίαν ορισμένη διορατικότητα, τις οποίες ζηλεύω, θα μπορούσε να οδηγήσει σε αντίστοιχους προβληματισμούς.)

Αυτός ο ξαφνικός αναπροσανατολισμός, ως διεύρυνση του αντιληπτικού μας πεδίου, συνοδεύτηκε με τη θέαση όλων των όψεων της ανθρωπογενούς καταστροφής: οικονομική κατάρρευση, πόλεμοι, μεταναστευτικό ρεύμα. Το λυτρωτικό γκρέμισμα ενός τοίχου δεν σήμανε την αρχή μιας νέας ουτοπίας, απεναντίας αποκάλυψε το πρόσωπο της καταστροφής. Ίσως να συνέβη, επίσης, και η πιστοποίηση του λόγου ύπαρξης του τοίχου, της οικοδομικής και προστατευτικής, δηλαδή πολιτικής, λειτουργίας κάθε τοίχου· και ν' ανέκυψε η διόλου καθησυχαστική βεβαιότητα ότι, στο εξής, ανάλογη λειτουργία του τοίχου θα είναι ξεπερασμένη κι άχρηστη...

Το ζήτημα της καταστροφής έχει τεθεί από την «καθαρή» επιστήμη, και η εφαρμοσμένη επιστήμη το έχει συμπεριλάβει στο τεχνολογικό της εργαστήριο. Η φιλοσοφία και οι ανθρωπογνωστικές επιστήμες το έχουν θέσει σε κεντρικό σημείο του λόγου τους. Οι τέχνες, από πολλού, θεωρούν την καταστροφή αναπόσπαστη από το έργο τους. Ακόμα και τα σύγχρονα οπτικο-ακουστικά μήντια δεν αποφεύγουν να την εντάξουν μέσα στο «πρόγραμμά» τους.

Από την άλλη πλευρά, για έναν περίεργο λόγο, το κατασκευο-βιομηχανικό σύμπλεγμα, από τη μία, και η αρχιτεκτονική, από την άλλη, δείχνουν να μην ασχολούνται με την καταστροφή. Το πρώτο δεν ασχολείται, τουλάχιστον, φανερά, η δεύτερη μοιάζει να την αγνοεί. Ο λεγόμενος κατασκευαστικός κλάδος, παρότι τη λαμβάνει υπόψη του, εντούτοις στην εμπορική και επικοινωνιακή του, τουλάχιστον, διάσταση την απωθεί και τη συγκαλύπτει. Για δε την αρχιτεκτονική, σ' όλες της τις εκφάνσεις και εκδηλώσεις, απλώς δεν υπάρχει. Πρόκειται για μια καταρχήν διαπίστωση που αξίζει την περιέργειά μας.

στοιχεία αυτογνωσίας